

Bir doruk: Kitab-ı Dede Korkut

HASAN BÜLENT KAHRAMAN

Gösteri dergisinin Kasım 1999 sayısı, Fransızca'ya çevrilmesi nedeniyle Dede Korkut kitabının üstünde duruyor. Dosyanın başlığı 'Bir uygarlığın tanığı: Dede Korkut...!'

Bu, hem doğru, hem de etkileyici bir tanımlama. Gerçekten de yıllardır, her şey bir yana, dönüp dönüp, sadece dil ve anlatım lezzeti için defalarca okuduğum ve üstüne yapılmış çalışmalardan geçtim, kendisini bulmanın bile mümkün olmadığı Dede Korkut kitabı, umarım bu türden hatırlatmalarla gündeme gelir. Mesele, elbette, Dede Korkut kitabını iş olsun kabilinden bir anlayışla okumak değil. Onun üstüne düşünmek. O düşünme sürecinin çok çeşitli açılımlar getireceği kanısındayım. Ama en önemli yanı herhalde bir toplumun bilinçaltını hazırlamış ve gösteriyor olmasıdır.

Gösteri'de yer alan yazılardan birisi, Yaşar Kemal'in. Yaşar Kemal, yazısında 'Kitab-ı Dede Korkut ve Anadolu Destan Geleneği'ni inceliyor. Kemal'in kendi deneyimlerinden de yararlandığı, etkileyici bir yazı bu.

Anadolu'daki destan, halk hikâyesi geleneğinin yöntemlerini, gözlemlerine dayanarak anlattıktan sonra, Anadolu'da, Dede Korkut öykülerinin üç kolunun yaşadığını öne sürüyor: Bey Böğrek, Tepegöz, Deli Dumrul. Ben de bu husus üstünde durmak istiyorum.

Dede Korkut metnlerinin, yazınsal, tarihsel, kültürel boyutlarının yanında, özellikle bu üç koldan gelen iki belirleyici niteliğini vurgulamak gerekir. İlki, öykülerin evrensel simgelerle koşutluğu. Örneğin Tepegöz'ün Yunan mitolojisindeki Kikloplarla yakınlığı, Bamsı Beyrek'in, kısmen Odysseus-Penelope ilişkisi çarpıcı benzerlikleridir. Yaşar Kemal, bunlara doğrudan Dede Korkut hakkında anlatılanları da ekliyor. Onun da Lokman Hekim, Gılgamış damarından geldiğini söylüyor. Bu ilginç konu daha da irdelenmeye muhtaçtır.

İkinci husus, bu öykülerin Türklerin bilinçaltıyla olan ilişkisidir. Onu da, kitabın Fransızcaya çevirisini yapan Altan Gökalp, gene Gösteri'nin alıntılıdığı yazısında antropolojik bir yaklaşımla çözümlüyor. Gökalp, göçebelik-dinsellik-coğrafya-kimlik eksenli, kısa ama yoğun yazısında, şamanizmi de söz konusu ederek çok önemli saptamalarda bulunuyor. Onları bilmeden, sanırım Türklerin bilinçaltını anlamak olanaksız. İşte o

naktada da anmak istediğim bir başka çalışma var.

M. Bilgin Saydam, 'Deli Dumrul'un Bilinci' başlıklı kitabında (Metis Yayınları, 1997), Yaşar Kemal'in üç koldan biri saydığı Deli Dumrul kavramının nelerin göstergesi olduğunu çözümlüyor. Kitabın alt başlığının 'Türk-İslam Ruhu Üzerine Bir Kültür Psikolojisi Denemesi' olduğunu söylemek, sanırım yapıtın kapsamı hakkında yeterli bilgi verecektir. Bir anlamda, Deli Dumrul, Türklerin Orta Asya'da başlayan ve süren serüvenlerinin en kısa fakat en güçlü özetidir.

Bu çerçeve bizim, 'modern' bilincimizin hiç tanımadığı bir dünyadır. Oysa, göçebelik, din değiştirme, şamanizm gibi olgular bugün biz farkında olmasak da, zihnimizi ve günlük edimlerimizi etkiliyor, belirliyor. Bu nedenle, göçebelik geleneğini, Orta Asya sürecini, Selçuklu tarihini bilmenin önemi artıyor. O yüzden, ne bileyim, mesela, Sencer Divitçioğlu'nun, Ümit Hassan'ın, Melikoff'un, Köprülü'nün, Abdülkadir İnan'ın, Bahaettin Ögel'in, Doğan Kuban'ın çalışmalarının üstünde herhalde durulmalıdır. Manas Destanı buna ek olarak yeniden ele alınmalıdır. İnsanlar, asyatik-şamanistik yapıyı bilmelidir.

Ama baksanıza ben bile bu yazıyı yazmakta ne kadar geciktim...